

Features of Lyrical Literature in the Razavi Poetries of Maleko Shoara Bahar and Ali Mousavi Garmarodi

Shabnam Karimshahi Malayeri¹ Reza Sadeghi Shahpar² Hojatolah Gh Moniri³

1. PhD student of Persian Language and Literature, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran: shabnam.karimshahi@gmail.com
2. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Hamedan Branch, Islamic Azad University, Hamedan, Iran (Author in charge): r.s.shahpar@gmail.com
3. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Borujerd Branch, Islamic Azad University, Borujerd, Iran: hojatolah.ghmoniri@iau.ac.ir

Article Info

Abstract

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
March 16, 2023

In Revised Form:
June 27, 2023

Accepted:
July 08, 2023

Published Online:
September 05, 2024

Razavi poetry is a part of religious poetry and includes poems written about Imam Reza (a.s.). This type of poetry is part of lyrical literature and in it the religious and mystical emotions of the poet are expressed through a poetic and lyrically artistic language. The present research project has been done based on descriptive-analytic method. The aim of it is to answer questions about the ways attributes of lyrical literature are incorporated into the texture of Razavi poetry of Maleko Shoara Bahar and Ali Mousavi Garmarodi. The results from this research show that the content and emotional patterns have been transmitted in the form of mourning hymns, poems describing Imam's images, states and sufferings. Formal and linguistic features are presented through the use of interrogative, declarative, and exclamatory sentences with special purposes, heavy and light meters, simile metaphor, onomatopoeic arrangement, and musicality of words, all of which are intended for inducing special feelings.

Keywords

Razavi poetry, Maleko Shoara Bahar, Mousavi Garmarodi, Lyrical Literature, Ritual Poetry.

Cite this The Author (s): Sadeghi Shahpar, R., Karimshahi Malayeri, Sh., Gh Moniri, H. (2024). Features of Lyrical Literature in the Razavi Poetries of Maleko Shoara Bahar and Ali Mousavi Garmarodi : Quarterly Scientific Journal of Farhang Razavi. Year 12, Issue 2, Summer 2024, Serial Number 46 – (87- 116)-
[DOI:10.22034/farzv.2023.390170.1857](https://doi.org/10.22034/farzv.2023.390170.1857).

Introduction

Razavi poetry is a part of ritual poetry and includes poems written about Imam Reza (a.s.). This type of poetry is a part of lyrical literature in which religious and liturgical emotions of the poet are expressed through the use of an artistic, poetic and lyrical language. This research has been carried out based on a descriptive-analytical method with the aim of identifying and explaining the lyrical indicators of the Razavi poems of the poet laureate Bahar and Ali Mousavi Garmarodi. The study seeks to discuss the ways in which qualities of lyrical literature are reflected in these poems. Results from the study show that the content and emotional indicators of lyricism are especially reflected in the form of lamentations, birth poems, description of the face and moods of Imam and his sufferings. Formal and linguistic indicators of lyricism in the poems under study include the use of interrogative, declarative and exclamatory sentences with special purposes, free-flowing and heavy meters, similes, metaphors, alliteration and musical words as well as lyrical words and interpretations which are used to induce special feelings. Ritual poetry is a term that has been increasingly used by poets and researchers in recent decades; it is, in fact, a kind of extended religious poem with many sensational topics and concepts at the center of its composition (Abassi et al., 2019: 158).

The scope of this research includes Razavi poems by Mousavi Garmarodi in the book *Gushvara Arsh*, the complete collection of ritual poems of the poet laureate Bahar, which are included in collections of his poems. This research examines Razavi poems of the two mentioned poets from the point of view of the indicators of lyrical literature in both content and form of them, and shows that these poems are prominent both in content indicators and in formal and linguistic ones. Lyrical poetry and literature are among the most important types of world literature. The word lyrical is a general and inclusive term that includes various forms of poetry. Ritual and Razavi poems, which are full of the poet's emotions and feelings, expressing love and friendship to Imams and Ahl al-Bayt (AS), fall under the category of lyrical poetry.

These poems are divided into different sorts such as prayers, vellai poetry, Razavi poetry, etc.; Therefore, Razavi's poetry, which describes and laments Imam Reza (AS), is one of the most important types of ritual poetry in Persian literature, especially in Constitutional era's and contemporary literatures. The poet laureate Bahar and Ali Mousavi Garmarodi are among important lyrical poets and are the subject of the present research because they have written major ritual poems, especially Razavi poems.

Main discussion

1. Emotional indicators of lyrical literature in Razavi poems

Affection and feeling are the most important distinguishing features of lyrical poetry. In fact, the deeper the poet's emotions and the more delicate their feelings, the more poetic their poem will be and the more penetrating and pleasant their words will be; Therefore, feeling and emotions are the main features and among the necessary conditions for lyrical literature (Mushtagh Mehr and Bafker, 2016: 187).

1.1. Sad atmosphere

The predominance of sadness over joy and happiness is one of the important content elements in most Persian lyrical works (Shamisa, 2010: 125). This sense is more notably visible in Razavi poems when describing the strangeness of Imam Reza (a.s.).

1.2. Elegy

Elegy and lamentation are among other important themes in the expression of emotions and lyrical feelings. This motif can be seen in Razavi poems mostly when devoted to the martyrdom of Imam Reza (AS) and the events that happened to his family.

1.3. Religious festivals

Commemoration and remembrance of various important events such as the birth of leaders, holidays and other special days are celebrated in all religions and religious creeds (Ruh al-Amini, 1999: 15). The birthday of Imam Reza (a. s.) is one of the most used themes in the Razavi poems of Bahar, unlike Mousavi Garmarodi's poems, which do not present this theme.

1.4. Complaining about the sufferings and the hardship that the Imams underwent:

Expressing mistrust towards the times and highlighting the hatred of the cosmos towards humans, especially Imam Ali (A.S.) and his tribe are frequent themes in the poetry of Bahar and Garmarodi.

1.5. Descriptive approach in Razavi poetry:

Nature and its description are of the main themes in lyric poetry and are, like-

wise, among the important features in the poems of Razavi Garmarodi and the poet laureate Bahar.

2. Lyrical literature

In addition to emotional and sensational indicators, lyric literature uses different formal and linguistic features compared to epic and didactic literatures. Most of these features are present in Razavi poems of Bahar and Garmarodi including the use of soft rhythms, alliteration with the phonemes “a” and “sh”, interrogative and exclamation sentences, and the use of “I” and “we” pronouns.

2.1. Lyrical approach using interrogative, declarative and exclamatory sentences:

Usually, there are many questions posed in lyrical literature; rhetorical questions that don't need an answer, especially an answer from the person addressed (Poornamdarian, 2016: 21). This quality has a high frequency in Razavi poems, and in the examples found in the poems under study, poets have used interrogative sentences for rhetorical purposes.

2.2. Using the pronouns I and we

This feature also has a high frequency in Razavi poems; because poets usually express their feelings towards Imam Reza (AS).

3. Indicators of lyrical imagination

Imagination and poetic fantasies are important elements in poetry and poetic expressions and in the creation and processing of lyrical images, which are usually associated with the use of methods of the semantics, sound and sense devices (Aghahosseini and Mohammad Ebrahimi, 2017: 20).

3.1. Delicate lyrical comparisons

Most of the similes used by the poet laureate Bahar and Ali Mousavi Garmarodi are sensational indicated by such images as flower, moon and sun that are the most frequent ones in Razavi poems. Subtle lyrical metaphor is another feature that has a wide reflection in Razavi poems, especially in the description of the personality of Imam Reza (AS).

3.2. Irony

Irony in Razavi poems of these two poets has a low frequency compared to other rhetorical devices.

3.3. Lyrical words and expressions

The high volume of words, expressions and lyrical imagery in Razavi poems is one of the requirements to express the feeling of sadness or happiness. This feature can be seen both in the poems of praise and in the panegyrics.

The final result is that Razavi poetry is considered as a part of ritual poetry, and due to the predominance of personal emotion and feelings in it, it is a part of lyrical poetry and literature. The analysis of Razavi's poetry of the poet laureate Bahar and Mousavi Garmarodi from the point of view of lyrical characteristics showed that most of the features of lyrical literature are present in the content (emotions) and form (language and imagination) of Razavi poetry of these two poets; As both poets were affected by the oppressed situation of Imam Reza (a.s.) in the spiritual and emotional dimension, they wrote tender and lyrical elegies about these sufferings. Religious celebrations, especially the birth of Imam Reza (a.s.) is another frequent topic in Razavi poetry of Bahar and Garmarodi, and this lyrical characteristic is reflected in the form of descriptions of nature, of the beloved, and of the outer and inner features of Imam (a.s.). Both poets have used the free-flowing and heavy meters and rhythms as the formal and linguistic features and have used long vowels "a" and consonant "sh" to induce special feelings and emotions such as happiness and sadness. Also, the use of interrogative, declarative and exclamatory sentences with special rhetorical purposes to convey the desired meaning is another characteristic that has been widely used in Razavi poems. To express feelings and emotions, the pronouns "I" and "we" are used more often, because lyrical poetry has a personal aspect and is a manifestation of the poet's personal feelings. In the dimension of imagination and fantasy, metaphor and simile are more frequent than other literary tropes, and the reason is that metaphor and simile are more compatible with the lyrical literary genres.

شاخص‌های ادب غنایی در شعر رضوی ملک‌الشعراء بهار و علی موسوی گرمارودی

شبنم کریم‌شاهی ملایری^۱، رضا صادقی شهپر^۲، حجت‌اله غ منیری^۳

shabnam.karimshahi@gmail.com
r.s.shahpar@gmail.com
hojatolah.ghmoniri@iaau.ac.ir

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران؛
۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران (نویسنده مسئول)؛
۳. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران؛

چکیده

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت:	۱۴۰۱/۱۲/۲۵
تاریخ بازنگری:	۱۴۰۲/۰۴/۰۶
تاریخ پذیرش:	۱۴۰۲/۰۴/۱۷
تاریخ انتشار:	۱۴۰۳/۰۶/۱۵

شعر رضوی بخشی از شعر آیینی است و اشعاری را شامل می‌شود که درباره امام رضا (علیه السلام) سروده شده است. این نوع شعر، جزو ادب غنایی است و در آن عواطف و احساسات دینی و مذهبی شاعر با زبانی هنری، شاعرانه و غنایی بیان می‌شود. این پژوهش به شیوه توصیفی تحلیلی و با هدف تبیین شاخص‌های غنایی اشعار رضوی ملک‌الشعراء بهار و علی موسوی گرمارودی انجام شده و در پی پاسخگویی به چگونگی بازتاب شاخص‌های ادب غنایی در این اشعار است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های محتوایی و عاطفی به صورت سوگ‌سروده‌ها، اشعار مولودی، توصیف سیما و حالات و مصائب امام بازنتاب یافته است. شاخص‌های صوری و زبانی هم به صورت استفاده از جمله‌های پرسشی، اظهاری و تعجبی با اغراض خاص، بهره‌گیری از اوزان جویباری و سنگین، تشبیه، استعاره، واج‌آرایی و موسیقی کلمات برای القای حسی خاص و نیز واژگان و تعبیرات غنایی، برجسته شده است.

شعر رضوی، ملک‌الشعراء بهار، موسوی گرمارودی، ادب غنایی، شعر آیینی.

کلیدواژه‌ها

استناد: کریم‌شاهی ملایری، شبنم، صادقی شهپر، رضا، غ منیری، حجت‌اله: (۱۴۰۳). شاخص‌های ادب غنایی در شعر رضوی ملک‌الشعراء بهار و علی موسوی گرمارودی: فصلنامه علمی پژوهشی فرهنگ رضوی، سال ۱۲، شماره ۲، تابستان، شماره پیاپی ۴۶ - (۸۷-۱۱۶).

[DOI:10.22034/farzv.2023.390170.1857](https://doi.org/10.22034/farzv.2023.390170.1857)

ناشر: بنیاد بین المللی فرهنگی هنری امام رضا (علیه السلام)

۱. مقدمه

شعر آیینی یکی از گونه‌های ادب غنایی است که عواطف اعتقادی، احساسات و اندیشه‌های دینی و مذهبی شاعر در آن غلبه دارد و با زبانی هنری، شاعرانه و غنایی بیان می‌شود. ادب غنایی دامنه بسیار گسترده‌ای دارد و مضامین و موضوعات مختلف و متعددی را شامل می‌شود. از اشعار عاشقانه که بگذریم، شعرهای عرفانی، مدیحه، مرثیه، شکوائیه، حبسیه، فراقنامه، ساقی‌نامه و بسیاری دیگر، محتوای شعر غنایی را تشکیل می‌دهند. بدین گونه، اشعار دینی و مذهبی، مدح‌ها و مرثیه‌های مذهبی و مواردی از این دست که با عنوان «شعر آیینی» می‌آید نیز جزو ادبیات غنایی محسوب می‌شود.

شعر آیینی عنوانی است که در دهه‌های اخیر بر زبان شاعران و پژوهشگران جاری شده؛ همان شعر فراخ‌بال دینی است که بسیاری از موضوعات و مفاهیم دینی، محور سرایش آن است (عباسی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵۸). ستایش مناقب و فضایل خاندان پیامبر ﷺ و گرایش به مدح امامان معصوم علیهم‌السلام از قرن چهارم شروع شد؛ اما با توجه به منابعی که به دست ما رسیده است، مدایح رضوی شاعران پارسی‌گوی در قرن ششم سروده شد و در حکومت صفویه و رسمیت یافتن مذهب تشیع به اوج رسید؛ البته وجود مرقد مطهر امام رضا علیه‌السلام در ایران نیز در این امر دخیل بود (احمدی بیرجندی و نقوی‌زاده، ۱۳۷۷: ۱۵). ویژگی اصلی این گونه اشعار، غلبه عواطف و احساسات بدیع و لطیف شاعرانه در بیان مضامین و موضوعات آیینی و دینی است که آن‌ها را به یکی از برجسته‌ترین گونه‌های ادب غنایی تبدیل می‌کند.

با توجه به اینکه شعر آیینی و به تبع آن، اشعار رضوی جزو ادب غنایی است، در این مقاله در صدد مشخص کردن و تبیین ویژگی‌های ادب غنایی در اشعار رضوی ملک الشعراء بهار و موسوی گرمارودی هستیم. این ویژگی‌ها بنا بر یک تقسیم بندی، شامل ویژگی‌های محتوایی و صوری (شکلی) هستند. ویژگی‌ها و شاخص‌های محتوایی عبارتند از: احساسی و عاطفی بودن، عاشقانه و عارفانه بودن، داشتن دید منفی به روزگار، فضای غم‌آلود داشتن، توصیفی بودن، توجه کردن به خصوصیات اخلاقی انسان، درون‌گرایی. شاخص‌های صوری هم از این قرارند: لطافت و نرمی زبان و بیان، تزاخم تصویر و صور خیال، به‌کارگیری کلمات و ترکیبات و تعبیرات و تصاویر لطیف و نرم، غنای موسیقایی کلام، بهره‌گیری زیاد از استعاره و تشبیه، بالا بودن بسامد مصوت‌های بلند و کشیده، استفاده از عناصر انتزاعی، گروه‌های اسمی، جملات سوالی بدون درخواست جواب (مشتاق‌مهر و بافکر، ۱۳۹۵: ۱۸۴).

۱-۱. مسئله پژوهش

گرایش شاعران در صد سال اخیر به سرودن شعر آیینی به مراتب بیشتر شده است، به گونه‌ای که بسیاری از شاعران معاصر، شیوه اصلی شعری‌شان، آیینی است و برخی هم در کنار سایر اشعار، بیش و کم دیوان خود را به این گونه از شعر مزین کرده‌اند و اتفاقاً بسامدشان هم کم نیست. ملک الشعراء بهار و علی موسوی گرمارودی از شاعرانی هستند که اشعاری قابل توجه در این زمینه سروده‌اند. بهار به دلیل داشتن مقام ملک الشعراء آستان قدس رضوی و علاقه قلبی و باطنی‌اش به امامان و پیامبر صلی الله علیه و آله اشعار بسیاری در منقبت و ستایش معصومین به‌ویژه امام رضا علیه السلام سروده و موسوی گرمارودی نیز به دلیل علایق دینی و مذهبی چند مجموعه شعر آیینی درباره پیامبر و امامان شیعه دارد.

گستره این پژوهش، اشعار رضوی منتشر شده از موسوی گرمارودی در کتاب گوشواره عرش، مجموعه کامل اشعار آیینی و اشعار رضوی ملک الشعراء بهار است که در دیوان اشعار او آمده است. در دیوان بهار در مجموع ۲۳ شعر آیینی وجود دارد که از این میان، شش شعر درباره امام رضا علیه السلام است. گرمارودی هم در میان انبوه اشعار آیینی خود، سه شعر درباره امام رضا علیه السلام سروده است. این پژوهش اشعار رضوی دو شاعر نامبرده را از منظر شاخص‌های ادب غنایی در دو حوزه محتوایی و صوری، بررسی کرده، نشان می‌دهد که این اشعار هم در شاخص‌های محتوایی و هم در شاخص‌های صوری و زبانی، دارای غنا و برجستگی‌اند.

۱-۲. اهداف، ضرورت و پرسش پژوهش

شعر آیینی و به تبع آن، شعر رضوی در چند دهه اخیر از قرائت‌های محدود گذشته که بیشتر مدحی و ماتمی بود، فاصله گرفته و به سوی چشم‌اندازهای سیاسی و اجتماعی دست یازیده است. در این راه، با فراز و فرودهایی از سبک و سیاق بیان، درون‌مایه و محتوا مواجه بوده که چندان بررسی و کاوش نشده است؛ بنابراین، این پژوهش می‌تواند زمینه و فضای تازه‌ای برای محققان آشکار سازد و در فراهم ساختن زمینه بهتر خلق و نشر سروده‌های آیینی و رضوی صاحبان ذوق و اندیشه نقش داشته باشد؛ همچنین در معرفی شعر رضوی ملک الشعراء بهار و موسوی گرمارودی از منظر مورد مطالعه در این پژوهش، مفید خواهد بود.

هدف این پژوهش بررسی شاخص‌های غنایی در اشعار رضوی بهار و موسوی گرمارودی به شیوه توصیفی تحلیلی است. پرسش اصلی پژوهش عبارت است از این که: شاخص‌های ادب غنایی در شعر رضوی بهار و گرمارودی، در دو حوزه محتوایی و صوری کدام‌اند و چگونه بازتاب یافته‌اند؟

۱-۳. پیشینه پژوهش

درباره شعر رضوی، اندیشه، زندگی و شعر ملک الشعراء بهار و علی موسوی گرمارودی پژوهش‌هایی انجام شده است که به برخی از مهم‌ترین و نزدیک‌ترین آن پژوهش‌ها به پژوهش حاضر اشاره می‌کنیم:

بیگ زاده و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی سیمای امام رضا (علیه السلام) را با انبیای الهی در شعر فارسی و قرآن بررسی کرده، نشان داده‌اند که سیمای ظاهری و اخلاقی امام رضا (علیه السلام) از سیمای انبیای الهی الگوبرداری شده است. حیدری نسب (۱۳۹۷) در پژوهشی اشعار رضوی بهار را بر اساس نقد درون‌متنی بررسی کرده و نشان داده که بهار در اشعار رضوی به موضوعات و مضامین سیاسی و اجتماعی روز جامعه پرداخته است. اکبرنژاد و صالحی (۱۳۹۴) در پژوهشی کارهای فرهنگی امام رضا (علیه السلام) را در زنده نگه داشتن یاد و نام امام حسین (علیه السلام) بررسی کرده و نشان داده‌اند که امام رضا (علیه السلام) با بیان پاداش‌های گوناگون درباره برگزاری مراسم مختلفی چون دعا، روزه‌داری در محرم، زیارت کربلا، ترغیب شاعران به مرثیه‌سرایی و ... سعی در زنده نگه داشتن یاد و نام امام حسین (علیه السلام) داشته است. رفیعی و رضایی (۱۳۹۲) در پژوهشی اندیشه‌های دینی بهار و احمد صافی النجفی را با هم مقایسه کرده‌اند. قلعه‌قبادی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی، مرثیه‌های سه نسل از شاعران معاصر را بررسی کرده و نشان داده‌اند که این مرثیه‌ها را می‌توان به گونه‌هایی چون مرثیه شخصی، دینی، اجتماعی، انقلابی و ... تقسیم کرد. اکبری و زرقانی (۱۳۸۰) در پژوهشی، نقش و جایگاه دین در اشعار بهار را بررسی کرده و نشان داده‌اند که بهار ضمن انتقاد از برخی خرافات و باورهای دینداران، پایه و اساس نظریات خود درباره حکومت، اجتماع و زندگی را از متون دینی گرفته است. رزمجویی (۱۳۹۲) شعر عاشورایی موسوی گرمارودی را تحلیل و بررسی کرده و نشان داده که شاعر بر شخصیت‌سازی و شخصیت‌پردازی هم‌ت گماشته و نگاهی فلسفی به حادثه عاشورا دارد. سلیمانی نژاد مهرآبادی و سیف (۱۳۹۵) گونه‌های مختلف اسطوره را در شعر موسوی گرمارودی بررسی و تحلیل کرده و نشان داده‌اند که گرمارودی برای تبیین و برجسته کردن مفاهیم معاصر، از اسطوره‌ها به‌ویژه اساطیر ملّی و مذهبی استفاده کرده است.

با وجود پژوهش‌های نامبرده، تاکنون هیچ پژوهشی با موضوع شاخص‌های ادب غنایی در اشعار رضوی بهار و گرمارودی انجام نشده است؛ بنابراین پژوهش حاضر، از تازگی، ضرورت و اهمیت برخوردار است.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. مبانی نظری پژوهش

ادب غنایی یکی از گونه‌های مهم ادبیات جهان است. واژه غنایی اصطلاحی است عام و فراگیر که اشکال گوناگونی از شعر در آن جای می‌گیرد. به گفته هگل، شعر غنایی عبارت از بیان ذهنیت و فردیت است. در بسیاری از تعاریف، بر وجود فردیت، ذهنیت و درون‌گرایی شعر غنایی تأکید شده است. در شعر غنایی، شاعر احساسات فردی پرشور و نیرومند خود را به گونه‌ای صمیمی و اصیل آشکار می‌کند (پروستر، ۱۳۹۵: ۱۰-۱۳) «شعر غنایی سخن گفتن از احساس شخصی است، به شرط اینکه از دو کلمه «احساس» و «شخصی» وسیع‌ترین مفاهیم آن‌ها را در نظر بگیریم؛ یعنی تمام انواع احساسات: از نرم‌ترین احساسات تا درشت‌ترین آن‌ها با همه واقعیاتی که وجود دارد. احساس شخصی بدان معنی که خواه از روح شاعر مایه گرفته باشد و خواه از احساس او، به اعتبار اینکه شاعر فردی است از اجتماع، روح او نیز در برابر بسیاری از مسائل با تمام جامعه اشتراک موضع دارد» (شفیعی کدکنی، ۱۳۵۲: ۱۱۲) این گونه ادبی، در یونان باستان به اشعاری کوتاه گفته می‌شد که با همراهی سازی به نام «لیر» خوانده می‌شد و از این رو، در زبان‌های فرنگی به اشعار غنایی، لیریک (Lyric) می‌گویند (شمیسا، ۱۳۸۹: ۱۱۹). از طرف دیگر، باید توجه داشت که غنا در لغت به معنی سرود، نغمه و آواز خوش طرب‌انگیز است و شعر غنایی به شعری گفته می‌شود که گزارشگر عواطف و احساسات شخصی شاعر باشد و دربرگیرنده عشق و دوستی و رنج‌ها و نامرادی‌ها و هر چه روح آدمی را متأثر می‌کند (رزمجو، ۱۳۷۰: ۸۳).

«در شعر فارسی، وسیع‌ترین افق معنوی، افق شعرهای غنایی است. موضوعی که در ادب فارسی حوزه شعر غنایی را تشکیل می‌دهد، تقریباً تمام موضوعات رایج است، به جز شعر حماسی و شعر تعلیمی. حتی داستان‌های منظوم ادب پارسی، همه در مقوله شعر غنایی قرار می‌گیرند و در یک نگاه اجمالی، شعرهای عاشقانه، فلسفی، عرفانی، مذهبی، هجو، مدح و وصف طبیعت همگی مصادیق شعر غنایی هستند» (شفیعی کدکنی، ۱۳۵۲: ۱۱۳).

شعر آیینی و رضوی که سرشار از عواطف و احساسات شاعر و اظهار عشق و دوستی به امامان و اهل بیت (علیهم‌السلام) است، در زمره شعر غنایی قرار می‌گیرد. شعر آیینی و دینی «به‌گونه‌ای از ادبیات متعهدانه گفته می‌شود که از جهت معنوی و محتوایی صبغه دینی دارد و از آموزه‌های وحیانی، فرهنگ عترت و ولایت و تاریخ اسلام سرچشمه می‌گیرد» (اکرمی و خاکپور، ۱۳۹۰: ۳۸) و در آیین‌ها و محافل دینی مانند ولادت‌ها، شهادت‌ها، وفات و روزها و مناسبت‌های برجسته مذهبی مانند

غدیر، بعثت، عرفه و در توصیفی دقیق‌تر در مجالس سوگ و سوگ مذهبی به کار می‌رود (سنگری، ۱۳۹۵: ۱۶). این اشعار به بخش‌های مختلفی چون مناجات، شعر ولایی، شعر رضوی و ... تقسیم می‌شود؛ بنابراین، شعر رضوی که در وصف و رشای امام رضا (علیه السلام) است، یکی از مهم‌ترین گونه‌های شعر آیینی در ادبیات فارسی به‌ویژه ادبیات مشروطه و معاصر است. ملک‌الشعراء بهار و علی موسوی گرمارودی از جمله این شاعران به دلیل سرودن اشعار آیینی به‌ویژه اشعار رضوی، موضوع پژوهش حاضرند. ویژگی‌ها و شاخص‌های معنوی و صوری ادب غنایی در اشعار رضوی بهار و موسوی گرمارودی در سه ساحت شاخص‌های عاطفی (مولودیه، فضای غم‌آلود، جفای روزگار، توصیف)، شاخص‌های زبانی (اوزان نرم و کشیده، واج‌آرایی، جملات پرسشی، تعجیبی و استفاده از ضمائر «من و ما») و شاخص‌های تخیلی (تشبیه، استعاره، کنایه و واژه‌ها و ترکیبات غنایی) بررسی شده است که در بخش بعدی به آن می‌پردازیم.

محمدتقی ملک‌الشعراء بهار (۱۲۶۵-۱۳۳۰ ش.) شاعر، روزنامه‌نگار، نماینده مجلس، وزیر، استاد دانشگاه و محقق، پدرش محمدکاظم صبوری، ملک‌الشعراء آستان قدس رضوی بود و پس از مرگ پدر، این مقام به بهار داده شد (سمعی گیلانی، ۱۳۸۶، ج ۲: ۶۶). «بهار یکی از پرفروغ‌ترین شعله‌های قصیده‌سرایی در طول تاریخ ادبی ماست و بی‌هیچ گمان از قرن ششم بدین سوی، چکامه‌سرایی به عظمت او نداشته‌ایم» (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۰: ۳۸۷). برجسته‌ترین ساحت وجودی بهار، «ساحت هنری اوست ... در میان شاعران سنتی معاصر نیز بهار سرآمد است. در شاعری زبانی پرمایه و پرتوان دارد ... اشعارش در استواری و صلابت و شکوه و موسیقی، چکامه‌سرایان خراسانی و در لطف مضمون و سادگی بیان، گویندگان عراقی را به یاد می‌آورد. می‌توان گفت واپسین شعله و زبانه شعر سنتی است که بالا کشیده است» (سمعی گیلانی، ۱۳۸۶، ج ۲: ۶۹). در اشعار بهار، نشانه‌های شاخص زمانه‌اش نیز دیده می‌شود و اشعار سیاسی و اجتماعی باب روز هم سروده است بی‌آنکه شعرش تنزل یابد (همان، ۱۳۹۰: ۶۹). عناصر صوری و معنوی شعر در قصیده‌های بهار به بهترین شکل جلوه‌گر شده‌اند. جوشش‌های عاطفی و هیجان‌های روحی او در بسیاری از قصایدش کم‌نظیرند و از نظر تخیل و رقت اندیشه بسیار مناسب و به‌جا هستند (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۰: ۳۹۱).

سیدعلی موسوی گرمارودی فروردین ۱۳۲۰ در قم به دنیا آمد. پدرش از بزرگان و روحانیان گرمارود الموت بود. وی آموزش‌های مقدماتی را نزد پدرش، سیدمحمدعلی و مدتی نیز در مشهد و قم علوم دینی آموخت. در رشته حقوق لیسانس گرفت و سپس کارشناسی ارشد و دکتری را در رشته زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه تهران خواند. او در همه قالب‌های شعری از قدیم‌ترین تا جدیدترین آن‌ها یعنی از قصیده تا شعر سپید طبع‌آزمایی کرده است و اشعارش رنگ و بوی

انقلابی و آیینی دارد (بیات کوهسار و باطنی، ۱۳۹۵: ۱۱۲ و ۱۱۳). مهم‌ترین آثار شعری او عبارتند از: عبور، در سایه‌سار نخل ولایت، سرود رگبار، چمن لاله، در فصل مردن سرخ، خط خون، باران احم، ما کجا آن خوب آن زیبا کجا، دستچین، تاناکجا (پروین زاده، ۱۳۸۱: ۲۰-۲۴). او ارادت خاص خود را به مولای متقیان، امام حسین (علیه السلام) و دیگر ائمه معصومین علیهم السلام در مجموعه «در سایه‌سار نخل ولایت» نشان داده است.

۲-۲. شاخص‌های عاطفی ادب غنایی در اشعار رضوی

عاطفه و احساس مهم‌ترین وجه تمایز شعر غنایی با غیر آن است. در واقع، هر اندازه عواطف شاعر عمیق‌تر و احساسات او لطیف‌تر باشد، شعریت شعرش بیشتر شده و سخنش نافذتر و دلنشین‌تر خواهد شد؛ بنابراین احساس و عاطفه یکی از ویژگی‌های اصلی و شرط لازم برای ادبیات غنایی است (مشتاق مهر و بافکر، ۱۳۹۵: ۱۸۷). بهار و موسوی گرمارودی در اشعار رضوی خود، علاوه بر مضمون اصلی که مدح و رشای امام رضا (علیه السلام) است، محتواهای عاطفی دیگری را نیز بازتاب داده‌اند که برخی از مهم‌ترین و برجسته‌ترین آن‌ها عبارتند از: فضای غم‌آلود، جفای روزگار، مولودیه، مرثیه، توصیف.

۲-۲-۱. فضای غم‌آلود

غلبه حس غم بر شوق و شادی یکی از مؤلفه‌های محتوایی مهم در اکثر آثار ادب غنایی فارسی است (شمیسا، ۱۳۸۹: ۱۲۵). این حس در اشعار رضوی، هنگام توصیف غریبی امام رضا (علیه السلام) بیشتر نمایان است؛ برای نمونه، در ابیات زیر، گرمارودی فضای غم‌آلود حاکم بر جامعه و بی‌پناهی مردم و پناه بردن به بارگاه امام رضا (علیه السلام) را بیان کرده است:

ای دل من آتشین آهی برآر	تا بسوزی دامن این روزگار
روزگار مردمی‌ها سوخته	چهره نامردمی افروخته
کینه‌ها در سینه‌ها انباشته	پرچم رنگ و ریا افراشته
دشت سبز اما ز خار و کاکتوس	وز تیش شد هیمه عود و آبنوس

(موسوی گرمارودی، ۱۳۸۸: ۲۶۲)

بهار نیز در ترکیب‌بند «توپ روس» فضایی غم‌آلود از بمباران آستان قدس رضوی و جنایت روس‌ها خلق کرده است:

اردیبهشت نوحه و آغاز ماتم است	ماه ربیع نیست که ماه محرم است
گر باد نوبهار وزد اندرین ربیع	همچون محرم از چه جهان غرق ماتم است
در عاشر محرم اگر کشته شد حسین	در عاشر ربیع چرا دل پر از غم است
باز این مصیبت نو و این نوحه بهر چیست	آن نوحه و مصیبت درین مگر کم است
تا کی جهان به کشتن آزادگان جریست	تا کی فلک به خواری پاگان مصمم است
در آخرالزمان چه غمی داده است روی	بر شیعیان که بر همه غم‌ها مقدم است
گویی که در اهل فرش بود ماتمی عظیم	کافغان و شور و ولوله در عرش اعظم است
یا خود عزای تازه و سوگ دوباره‌ای	این مه بر آن محمد فراهم است
پیغمبر خدای چرا نوحه می کند	گویی به یاد قبر سلیل مکرم است
شاه رضا شهید خراسان غریب طوس	آتش به قلب پاک وی افکند توپ روس

(بهار، ۱۳۸۷: ۱۸۹)

۲-۲-۲. مرثیه

مرثیه و مرثیه‌سرایی یکی دیگر از مضامین مهم در بیان عاطفه و احساس غنایی است. «مرثیه شعری است که درباره‌ی آلام و مصائب فردی یا جمعی سروده می‌شود. رثا ریشه در غم و اندوه دارد و به اشعاری اطلاق می‌شود که در ماتم گذشتگان و تعزیت خویشاوندان و یاران و اظهار تأسف بر مرگ پادشاهان و سدور و اعیان و سران قوم و ذکر مصائب پیشوایان دین و ائمه اطهار، مخصوصاً حضرت سیدالشهدا و شمردن مناقب و فضایل و مکارم و تجلیل مقام و منزلت شخص متوفی و دعوت ماتم‌زدگان به صبر و سکون و معانی دیگری از این قبیل سروده شده است» (مؤتمن، ۱۳۹۴: ۲۷). این مضمون در اشعار رضوی بیشتر درباره‌ی شهادت امام رضا (علیه السلام) و اتفاقاتی که برای بارگاه وی افتاده، دیده می‌شود. برای نمونه، بهار در حادثه به توپ بستن مسجد گوهرشاد و بارگاه امام رضا (علیه السلام)، مرثیه‌سرایی کرده و اشعاری سرشار از احساس و عاطفه توأم با غم و اندوه بر جای گذاشته‌است؛ اینک نمونه‌هایی از این شعر:

ای مسلمانان زین واقعه خون گریه کنید	که نموده است رضا کسوت خونین در بر
ای زنان چادر نیلی به سر اندر بکشید	زانکه زهرا را نیلی است به سر بر چادر
از وهابی شد اگر کاخ حسینی ویران	شد ز قزاق عدو کاخ رضا ویران تر
نه همانا ند این کاخ همان کاخ رضا	خانه دین نبی بود که شد زیر و زبر

نه به گنبد خورد این آشوب توپ بیداد بلکه بر قلب علی خورد و دل پیغمبر
ما اگر خانه خرابیم ز کس مان گله نیست کاین خرابی همه از ماست در انجام نظر

(بهار، ۱۳۸۷: ۱۸۷)

گرمارودی نیز در شعری، درباره زندگی و شهادت امام رضا علیه السلام و حال و روز خود، مرثیه‌سرایی کرده است:

کاش «ایستاده» باشیم / تو ایستاده زیستی / شهادت / تو را ایستاده، درود گفت / و اینک جایی که
تو خوابیده‌ای / همه کاینات به احترام ایستاده است / من با اشک و عشق می‌نویسم / شعر من
چون مور / بر کاغذ راه افتاده است / سلیمان وار / به نیم‌نگاهی در من درنگ کن (موسوی گرمارودی،
۱۳۸۸: ۲۵۹ و ۲۶۰).

۲-۳. جشن‌های مذهبی

بزرگداشت و یادآوری رویدادهای مختلفی چون تولد پیشوایان، اعیاد و روزهای خاص دیگر در همه مذاهب و دین‌ها جشن گرفته می‌شود (روح الامینی، ۱۳۷۸: ۱۵). میلاد امام رضا علیه السلام برخلاف شعر موسوی گرمارودی که این مضمون نمودی ندارد، یکی از مضامین پرکاربرد در اشعار رضوی ملک الشعراء بهار است. برای نمونه، بهار در ابیات زیر، جشن میلاد امام رضا علیه السلام را با بهره‌گیری از صنایع تشبیه، تشخیص و واج‌آرایی به زیبایی توصیف کرده است:

اکنون به شادی شب جشن ولادتش گردون نهاده بر کف انجم خضاب‌ها
جشنی است خسروانه و بزمی است دلفروز گویی گرفته‌اند ز جنت حجاب‌ها

(بهار، ۱۳۸۷: ۳۳)

بهار در شعری دیگر نیز به جشن تولد امام رضا علیه السلام با فضایی غنایی و شاد اشاره کرده است:

تا که افلاک را بقا بینم این مهین جشن را به پا بینم
چون در استم پی ثنای امام پای خود بر سر سها بینم
میهمانان و میزبانان را بر کنار از غم و بلا بینم
شادمان بنگرم دل احباب به علی و آل الانجاب

(همان: ۲۲۳)

۲-۲-۴. گله از جفای روزگار در حق امامان

جهان، طبیعت و روزگار در آثار غنایی ادبیات فارسی، معمولاً جایگاه منفی دارند، به طوری که دنیا با صفاتی چون بی وفا، ناپایدار، پلید و غم‌آلود توصیف شده است (پارساپور، ۱۳۸۳: ۱۹). بی‌اعتمادی به روزگار و کینه‌توزی فلک و آسمان نسبت به انسان‌ها به‌ویژه آل علی (علیه السلام) از مضامین پرتکرار در شعر بهار و گرمارودی است. برای نمونه، بهار در ابیات زیر از کینه‌توزی و ستم فلک در حق آل علی (علیه السلام) هنگام بمباران بارگاه امام رضا (علیه السلام) گلایه و شکایت کرده است:

فلک آن مایه ستم کرد که در نیرو داشت ای دریغا! ز جفای فلک استمگر
ای عجب! با پسران نبی و آل علی آسمان کینه دیرین را بگرفت از سر

(بهار، ۱۳۸۷: ۱۸۶)

وی در جایی دیگر، از افسونگری و کینه‌توزی فلک نسبت به همه انسان‌ها سخن گفته است:

همه وامانده کید فلک افسون‌ساز همه سیلی خور خور و فلک افسونگر

(همان)

گرمارودی نیز از اوضاع حاکم بر زمانه مایوس شده و آرزوی نابودی آن را دارد؛ زیرا روزگار نامردمی و ظلم و ستم شده است. این توصیفات نشان دهنده دیدگاه منفی شاعر به روزگار و زمانه است:

ای دل من آتشین آهی برآر تابسوزی دامن این روزگار
روزگار مردمی‌ها سوخته چهره نامردمی افروخته

(موسوی گرمارودی، ۱۳۸۸: ۲۶۲)

وی در جایی دیگر، تنها پناه مردم از حیل‌های روزگار را بارگاه امام رضا (علیه السلام) معرفی کرده است:

در دل این روزگار پرفسوس عاشقان را کو پناهی غیر توس

(همان: ۲۶۴)

۲-۲-۵. رویکرد توصیفی شعر رضوی

طبیعت و توصیف آن یکی از مضامین اصلی در شعر غنایی است، به گونه‌ای که می‌توان شعر غنایی را شعر توصیفی خواند (شمیسا، ۱۳۸۹: ۱۳۹). این مؤلفه یکی از شاخص‌های مهم در اشعار

رضوی گرمارودی و ملک الشعراء بهار است، به گونه‌ای که ما در این اشعار با دو گونه وصف روبه‌رو هستیم؛ گونه اول که بسامد بسیار بالایی دارد، وصف طبیعت و معشوق در تغزل قصاید رضوی است و گونه دوم که بسامد کمتری دارد، وصف شخصیت و ویژگی‌های ظاهری و اخلاقی امام رضا (علیه السلام) است. برای نمونه، ملک الشعراء بهار در ابیات زیر، بهار و طبیعت را در آغاز قصیده منقبت امام رضا (علیه السلام) با بهره‌گیری از تشبیهات و استعارات غنایی و لطیف توصیف کرده است:

بگو نرگس بیمار را که دهان	ز یغمای زمستان مکن حذر
که از عدل من ایمن توان غنود	به هر گلشن، در زیر هر شجر
هم از راه به راهی توان گذشت	به سر بر طبق سیم و جام زر
کنون همره خرم بهار، من	کنم از گل و سرو و سمن حشر
فراز آیم و ساز به باغ، بزم	گشایم ز نشاط و سرور در
بگو بلبل خاموش را که خیز	یکی منقبت نغز کن ز بر

(بهار، ۱۳۸۷: ۱۱۹ و ۱۲۰)

بهار در شعری دیگر، بزرگی و جایگاه امام رضا (علیه السلام) را با آوردن صنایع بلاغی غنایی چون استعاره‌های شمس الشموس، شاه ولایت و... به زیبایی توصیف کرده است:

در یاده گر گناه فزون است هم بود	در آستان حجه یزدان ثواب‌ها
شمس الشموس شاه ولایت که کرده اند	شمس و قمر ز خاک درش اکتساب‌ها
هشتم ولی یار خدا آنکه بر درش	هفتم سپهر راست به عجز اقتراب‌ها
بهر مقرر و مُنکر او ایزد آفرید	انعام‌ها به خلد و به دوزخ عذاب‌ها

(همان: ۳۳)

گرمارودی نیز در توصیف بارگاه امام رضا (علیه السلام) به شفابخشی و پناهگاه بودن آن برای مردمانی که از ظلم و ستم به ستوه آمده‌اند اشاره کرده است:

ای شفابخش دل بیمار ما	چاره‌ای کن با نگه در کار ما
خیل صیادان که در هر پشته‌اند	آهوان دشت‌ها را کشته‌اند
تا نهد دل در رهت پا در رکاب	اشک پیش افتاد و خود را زد به آب

(موسوی گرمارودی، ۱۳۸۸: ۲۶۴)

۳-۲. شاخص‌های زبانی و صوری در شعر رضوی

ادب غنایی علاوه بر شاخص‌های عاطفی و احساسی، از شاخص‌های صوری و زبانی متفاوتی نسبت به ادبیات حماسی و تعلیمی بهره می‌برد. در این گونه ادبی، ما با کارکردهای متفاوتی از زبان روبه‌رو هستیم؛ «الفاظ چه از لحاظ آوایی و چه معنایی در پیوند با یکدیگر قرار دارند و آهنگ آن‌ها در القای حس موردنظر شاعر نسبت به سایر اشعار نقش بیشتری دارد. جملات از لحاظ صرفی و نحوی نسبت به حماسه راون‌تر و به‌هنگارترند و زبان به‌گونه‌ای است که می‌توان آن را با موسیقی و آواز قرین ساخت. کلمات، عناصر، ترکیبات، تعبیرات و تصاویر؛ نرم، لطیف و متناسب با فضای غنایی هستند» (مشتاق مهر و بافکر، ۱۳۹۵: ۲۰۰). اکثر این شاخص‌ها در اشعار رضوی بهار و گرمارودی وجود دارند؛ از جمله استفاده از اوزان نرم و جویباری، واج‌آرایی با واج‌های «الف و شین»، جملات پرسشی، تعجبی و استفاده از ضمائر «من و ما». در ادامه هر کدام از این شاخص‌ها با ذکر نمونه‌هایی از شعر رضوی بهار و گرمارودی تشریح شده است.

۱-۳-۲. اوزان نرم و جویباری

شاعران غنایی در اشعار خود، بیشتر از اوزان کشیده و نرم و جویباری که متناسب با فضای غنایی شعر بزم یا غم و اندوه است، استفاده کرده‌اند (همان: ۱۹۹). اشعار رضوی بررسی شده در این پژوهش، بیشتر در اوزان آرام و ملایم و جویباری سروده شده‌اند. از مجموع ۹ شعر رضوی بهار (۶ شعر) و گرمارودی (۳ شعر) که بررسی شد نتایج زیر به دست آمد: حدود ۴۵ درصد اشعار رضوی دو شاعر، در اوزان بحر رمل و بحر مضارع (در مجموع ۴ شعر) و ۱۱ درصد در اوزان بحر مجتث (یک شعر) سروده شده که همگی از اوزان نرم و جویباری و مناسب برای بیان مضامین غنایی‌اند. حدود ۳۳ درصد نیز در اوزان بحر خفیف (۳ شعر) سروده شده که از اوزان مناسب برای بیان مضامین بزمی و حکمی است. همچنین ۱۱ درصد هم در قالب نیمایی (یک شعر) سروده شده که غالباً اشعاری سنگین و ملایم هستند؛ زیرا شاعر بیشتر از جاهای بلند و مصراع‌های طولانی در این گونه غنایی استفاده و فضای شعر را سنگین و غمگین کرده است.

۲-۳-۲. القای عاطفه غنایی در واج‌آرایی با «الف» و «شین»

واج‌های «الف، ش» از واج‌های پربسامد متون غنایی است. واج «الف» (مصوت بلند آ) الفاکننده حس اندوه، آه و گاهی فریاد است و موسیقی شعر را در جهت معنا و مفهوم تقویت می‌کند. واج «ش» از واج‌های سایشی است و بیشتر بیان‌کننده احساس شور و شغف و شادی یا خشم و

برآشفتن است (پارساپور، ۱۳۸۳: ۲۶۴-۲۷۲). این ویژگی در شعر رضوی بهار و گرمارودی بسامد بالایی دارد. برای نمونه، بهار در بیت زیر، حس و حال جشن و شادی را با تکرار واج «شین» به مخاطب انتقال می‌دهد:

فصلی خوش و شبی خوش و جشنی مبارک است وز کف برون شده است طرب را حساب‌ها

(بهار، ۱۳۸۷: ۳۲)

وی در ادامه همین شعر بار دیگر، حس شادی و شغف را به مناسبت ولادت امام رضا (علیه السلام) با واج آرایی «شین» به مخاطب القا کرده است:

شمس الشموس شاه ولایت که کرده اند شمس و قمر ز خاک درش اکتساب‌ها
کنون به شادی شب جشن ولادتش گردون نهاده بر کف انجم خضاب‌ها

(همان: ۳۳)

بهار در ابیات زیر نیز با واج آرایی «الف» (مصوت بلند آ) حس غم و اندوه حاکم بر جامعه را به مخاطب انتقال می‌دهد:

تا که تیرا بود به کار و تولا تا که پس از لارسد سراق الا
خرم و سرسبزمان به همت مولا بر تو مبارک کند خدای تعالی

(همان: ۵۳)

شاعر در بیت زیر با تکرار واج «الف»، علاوه بر حس اندوه و غم ناشی از حمله به بارگاه امام رضا (علیه السلام)، حالت آمدن و دیدن را نیز به مخاطب القا می‌کند:

پس بیا لختی و بیداد عدورا بشنو پس بیا باز و زیارتگه ما را بنگر

(همان: ۱۸۶)

گرمارودی در بیت زیر با واج آرایی واج «شین»، حس شادی و شور را به مخاطب منتقل می‌کند:

ز عرش و فرش به دل‌های پاک می‌نگرم که گشته‌ام پریشان تاب گیسویش

(موسوی گرمارودی، ۱۳۸۸: ۲۶۶)

وی در جایی دیگر، با تکرار واج «الف» حس یأس و ناامیدی خود را نسبت به جامعه و نامردمی‌ها

به مخاطب انتقال می‌دهد:

ای دل من آتشین آهی برآر تا بسوزی دامن این روزگار

(همان: ۲۶۲)

۲-۳-۳. رویکرد غنایی با جملات پرسشی، اظهاری و تعجیبی

معمولاً در ادبیات غنایی تعداد سوالات زیاد است؛ سوالاتی که در خود نیازی به جواب نمی‌بینند، به‌ویژه جوابی که از طرف شخص مقابل باشد (پورنامداریان، ۱۳۸۶: ۲۱). این شاخص در اشعار رضوی بسامد بالایی دارد و در نمونه‌های یافت‌شده، شاعران جملات پرسشی را با اغراض بلاغی به‌کار برده‌اند. برای نمونه بهار در بیت زیر، با اظهار شگفتی و تعجب از بی‌خبری پیامبر دربارهٔ به توپ بستن بارگاه امام رضا (علیه‌السلام) پرسش کرده است:

عرضه کن بر وی، کز حالت فرزند غریب وان مصیبت‌ها، آیا بودت هیچ خبر؟

(بهار، ۱۳۸۷: ۱۸۶).

شاعر در ابیات زیر نیز با آوردن جملات پرسشی پی‌درپی بدون نیاز به پاسخ، حس شگفتی و تعجب خود را به مخاطب منتقل کرده است:

کایانجی و کشتی شد نهان به موج	آیا کلیم و امت او غرقه شد به نیل؟
آیا خلیل ز آتش نمرود شد هلاک	آیا خراب، خانه حق شد ز قوم فیل؟
آیا شکست، قائمهٔ جیش مصطفی	از جیش خصم و لشکر اسلام شد ذلیل؟
آیا که مرتضی است ز تیغ ستم فکار	آیا که مجتبی است ز زهر جفا علیل؟
آیا دوباره خون حسین و کسان او	گشته است بر گروه زنازادگان سبیل؟

(همان: ۱۹۰).

محتوای شعر در گزینش نوع جملات بسیار تأثیرگذار است، به‌گونه‌ای که «شعر غنایی با جمله‌های اظهاری و تعجیبی، شعر حماسی با جمله‌های خبری و شعر تعلیمی و حکمی با جمله‌های امری و ندایی وابستگی دارد» (مشتاق‌مهر و بافکر، ۱۳۹۵: ۱۹۴)؛ جملات تعجیبی با اغراض بلاغی بیش از جملات پرسشی در اشعار رضوی بسامد دارند. برای نمونه در بیت زیر، بهار از ملتی که ادعای تمدن دارند و با وحشی‌گری مسجد گوهرشاد را به توپ بستند، اظهار تعجب

و شگفتی کرده است:

بنگر باز که این خیره تمدن خواهان کرده آن کار که وحشی ننماید باور!

(بهار، ۱۳۸۷: ۱۸۶)

شاعر در بیت زیر از شعر «توپ روس»، بار دیگر جملات تعجبی را با اغراض بلاغی پرسش به کار گرفته است:

بیدار گشت فتنه، چرا رخ نهفته‌ای بیدار گشت قیامت کبری، چه خفته‌ای!

(همان: ۱۸۹)

۲-۳-۴. استفاده از ضمائر من و ما

شعر غنایی صیغه اول شخص و زمان حال است (ولک و وارن، ۱۳۷۳: ۲۶۲): زیرا شعر غنایی کاملاً جنبه انفسی دارد و هنرمند همیشه از «من» خویش می‌گوید. (شفیعی کدکنی، ۱۳۵۲: ۶) این ویژگی در اشعار رضوی نیز بسامد بالایی دارد؛ چون معمولاً شاعران از عواطف و احساسات خود درباره امام رضا (علیه السلام) سخن می‌گویند. برای نمونه، بهار در ابیات زیر، پنج بار از ضمیر «من و م» استفاده کرده است:

من که در بندگیش دلشادم از غم هست و نیست آزادم
نیستم مبرم و حسود و لئیم واسع الصدر و مشفق و رادم

(بهار، ۱۳۸۷: ۲۲۲)

شاعر در ابیات زیر نیز، پنج بار از ضمیر «من و م» استفاده کرده است که نشانه بیان احساسات شخصی شاعر نسبت به امام رضا (علیه السلام) است:

هر چه گویند خلق دامن چاک من که دارم تو را ندارم باک
من و دوری ز درگهت هرگز! من و هجران ز حضرتت حاشاک!

(همان: ۲۲۳)

گرمارودی نیز در شعر زیر، بارها از ضمیر «ما» برای نسبت دادن وجود خود و هم‌نوعانش به بارگاه امام رضا (علیه السلام) استفاده کرده است:

تو مرکز وفوری / کشت‌های ما از توسبز / پستان‌های ما از تو پر شیر / و گنبد تو / تنها و آخرین
آشتی ما / با زر (موسوی گرمارودی، ۱۳۸۸: ۲۵۸ و ۲۵۹)

وی در ادامه همین شعر، بار دیگر با تکرار ضمیر «من و م»، احساسات و عواطف خود نسبت به
امام رضا (علیه السلام) بیان کرده است:

من با اشک و عشق می‌نویسم / شعر من چون مور / بر کاغذ راه افتاده است / سلیمان‌وار / به
نیم‌نگاهی بر من درنگ کن! (همان: ۲۶۰)

۴-۲. شاخص‌های تخیل غنایی

تخیل و خیال‌پردازی‌های شاعرانه عنصر مهم در شعر و کلام شاعرانه و خلق و پردازش تصاویر
غنایی است که معمولاً با بهره‌گیری از شگردهای علم معانی، بیان و بدیع همراه است (آقاحسینی
و محمدابراهیمی، ۱۳۹۷: ۲۰). صنایع بلاغی و کارکرد آن‌ها با تغییر نوع ادبی تغییر می‌کند؛
به‌گونه‌ای که هر چه از متون حماسی فاصله گرفته و به متون غنایی نزدیک شده، به همان میزان
نیز صنایع ادبی لطیف‌تر و نرم‌تر می‌شود. «در شعر غنایی، تصرّف شاعر در پدیده‌های طبیعت
و مضامین انتزاعی محدود به قلمرو زیبایی‌شناسانه و عواطف جمعی بشر است. به بیان دیگر، در
این نوع ادبی، واژگان و تصاویر به‌گونه‌ای توصیف می‌شود که مخاطب را با اندیشه شاعر توأم با
عواطف و احساسات شخصی او همراه کند» (همان: ۲۰). مهم‌ترین صنایع بلاغی در شعر غنایی،
تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز است که اتفاقاً در اشعار رضوی بهار و موسوی گرمارودی هم بسامد
بیشتری نسبت به دیگر صنایع دارد.

۴-۲-۱. تشبیهات نرم و لطیف غنایی

شاعران غنایی سرا معمولاً از تشبیهاتی لطیف و متناسب با فضا و روح غنایی استفاده می‌کنند.
اشعار رضوی به‌عنوان بخشی از ادب غنایی، آکنده از تشبیهات لطیف و غنایی‌اند، به‌گونه‌ای
که می‌توان گفت، تشبیهات، استعارات و تعبیرات غنایی مهم‌ترین شاخصه غنایی این نوع شعر
است. بیشتر تشبیهات مورد استفاده بهار و گرمارودی از گونه حسّی به حسّی است و گل، ماه و
خورشید پربسامدترین مشبّه‌ها در اشعار رضوی آن‌هاست.

• تشبیه گل سرخ به چهره زائران امام رضا (علیه السلام)

کزین پس به دو سه هفته سرخ گل رسد بارخ خوی کرده از سفر
بسان رخ زوار شاه طوس رضا پاک سلیل پیامبر

(بهار، ۱۳۸۷: ۱۲۰)

• تشبیه صیت و شهرت امام رضا (علیه السلام) به ماه و خورشید:

مه برج رسالت که صیت اوست چو مه پاک و چو خورشید مشتهر

(همان: ۱۲۰)

• تشبیه ابروی امام به محراب:

سلام می کنم و پیش می روم سویش پی نماز به محراب هر دو ابرویش

(موسوی گرمارودی، ۱۳۸۸: ۲۶۵)

• تشبیه چهره امام به خورشید:

یکی ز منتظران ماه عالم آرا بود که شرم داشت ز خورشید چهر دل جویش

(همان: ۲۶۵)

• تشبیه مهر و محبت به چراغ:

و مگر در سینه / عشق می افروخت / که چراغ مهر تو / روشن ماند (همان: ۲۵۸)

۲-۴-۲. استعاره‌های لطیف غنایی

استعارات یکی دیگر از صنایع بلاغی مهم در متون ادبی است که نوع و کارکرد آن‌ها نه تنها سبک شخصی یک شاعر را تعیین می‌کند که در برجستگی نوع ادبی نیز بسیار اهمیت دارد. استعاره با غنا مناسبت دارد و ادب غنایی مهم‌ترین جلوه‌گاه استعارات در ادبیات فارسی است و به تبع، این شاخصه در اشعار رضوی، بازتاب گسترده‌ای دارد، به‌ویژه در توصیف شخصیت امام رضا (علیه السلام)، استعارات لطیف و غنایی بسامد بالایی دارند. علاوه بر این، شخصیت دادن به امور انتزاعی نیز از استعارات پر بسامد شعر بهار و گرمارودی است؛ ضمن اینکه بسامد استعارات مصرّحه بیشتر از مکنیه است.

• شمش الشموس استعاره از امام رضا (علیه السلام)

شمس الشموس شاه ولایت که کرده اند شمس و قمر ز خاک درش اکتسابها

(بهار، ۱۳۸۷: ۳۳)

• گردون استعاره مکنیه (تشخیص)

اکنون به شادی شب جشن ولادتش گردون نهاده بر کف انجم خضابها

(همان: ۳۳)

• مه برج رسالت استعاره از امام رضا (علیه السلام)

مه برج رسالت که صیت اوست چو مه پاک و چو خورشید مشتهر

(همان: ۱۲۰)

• پادشاه جن و بشر استعاره از امام رضا (علیه السلام)

چه رسیده است از این دیونژادان شیر بر حریم حرم پادشه جن و بشر

(همان: ۱۸۶)

• شخصیت بخشی به مفاهیم انتزاعی تاریخ و عرفان، مهربانی و عشق (استعاره مکنیه)

تاریخ چون به تو می رسد / طواف می کند / عرفان در ایستگاه حرمت / پیاده می شود

(موسوی گرمارودی، ۱۳۸۸: ۲۶۰ و ۲۶۱)

و مهربانی / تکبیرگوی تست / عشق به نماز تو / قامت بسته است.

(همان: ۲۶۰)

• آفتاب و ماه استعاره از امام رضا (علیه السلام)

اگر فاصله خویشتن تا تو را / تنها بتوانیم دید / ای آفتاب / ما آن سوی دزه مانده ایم!

(همان: ۲۵۷)

ای مه که آفتاب جهان سایه‌سار توست ای هشتمین امام، چه دوریم از تو آه

(همان: ۲۵۵)

۲-۴-۳. کنایه

نوع و گونه ادبی در انتخاب نوع کنایات شاعر نقش زیادی دارد؛ به گونه‌ای که شعر حماسی، کنایه مخصوص خود دارد و در شعر تعلیمی نوع دیگری از کنایات به کار می‌رود و شعر غنایی نیز معمولاً کنایات نرم و لطیف‌تری نسبت به دو گونه دیگر دارد. کنایات در اشعار رضوی این دو شاعر بسامد پایینی نسبت به دیگر صنایع بلاغی دارند.

• جان به لب شدن کنایه از نزدیکی مرگ

جان به لب شد از ریاکاری شرف خوب بودن مرد و بودن شد هدف

(موسوی گرمارودی: ۱۳۸۸: ۲۶۳)

• قیام کردن هستی و اقتدای درختان به امام (علیه السلام) کنایه از بزرگی و عظمت و حرمت او:

تو امامی! / هستی با تو قیام می‌کند / درختان به تو اقتدا می‌کنند / کائنات به نماز تو ایستاده ...

(همان: ۲۶۰)

۲-۴-۴. واژگان و تعبیرات غنایی

حجم بالای واژگان، ترکیبات و تعبیرات غنایی در اشعار رضوی یکی از لازمه‌های بیان حس غم و اندوه یا شادی و شمع است. این ویژگی هم در اشعار مدحی و ستایشی و هم در اشعار مولودیه دیده می‌شود. برای نمونه، بهار در ابیات زیر که در تولد امام رضا (علیه السلام) است واژگان و تعبیرات غنایی لطیف و احساسی چون صنم دلفریب، زلف سیه، ساقی، سرو سیمتن، ساغر زرین، آواز چنگ، بانگ رباب، جشن و طرب، شادی و نشاط و ... به کار برده است که همگی با نوع نایی سازگارند در حالی که مثلاً در نوع حماسی هیچ‌گاه از این کلمات استفاده نمی‌شود.

مجلس به ساز با صنمی نغز و دلفریب افکنده در دو زلف سیه پیچ و تاب‌ها

ساقی به پای خاسته چون سرو سیمتن و انباشته به ساغر زرین شراب‌ها

در گوش مشتری شده آواز چنگ‌ها
بر چرخ زهره خاسته بانگ رباب‌ها
فصلی خوش و شبی خوش و جشنی مبارکست
وز کف برون شده است طرب را حساب‌ها
بستند باب انده و تیمار و رنج و غم
وز شادی و نشاط گشادند باب‌ها
(بهار، ۱۳۸۷: ۳۲)

بهار در شعری دیگر که در توصیف ولادت امام رضا (علیه السلام) است، واژگان و ترکیبات غنایی لطیف و زیبایی چون ابر، گلاب، مشک، عبیر، نرگس، گلشن، باغ، گل، سمن را به کار برده است.

همان ابر فشانند به راه ما	گلاب خوش و مشک و عبیر تر
بگو نرگس بیمار را که هان	زیغمای زمستان مکن حذر
که از عدل من ایمن توان غنود	به هر گلشن، در زیر هر شجر
هم از راه به راهی توان گذشت	به سر بر طبق سیم و جام زر
کنون هم‌ره خرم بهار، من	کنم از گل و سرو و سمن حشر
فراز آیم و سازم به باغ، بزم	گشایم ز نشاط و سرور در
بگو بلبل خاموش را که خیز	یکی منقبت نغز کن ز بر...

(همان: ۱۱۹ و ۱۲۰)

موسوی گرمارودی نیز در وصف شخصیت و بارگاه امام رضا (علیه السلام)، از واژه‌ها و ترکیبات لطیف و غنایی چون باران، آفتاب، پرنده مهاجر، سپیده، عشق، چراغ مهر و ... استفاده کرده است:

• درود بر تو / ای هشتمین سپیده / اگر از سایه‌ساران درود می‌پذیری / باران نیز به ازای تو پاک نیست / و بر ما درود / اگر فاصله خویشتن تا تو را / تنها بتوانیم دید / ای آفتاب / ما آن سوی دژه مانده ایم / من آن پرنده مهاجرم / که هزار سال پریده است / اما هنوز، / سواد گنبدت / پیدا نیست / نیرویی دیگر در پرم نه! / و مگر در سینه، / عشق می‌افروخت / که چراغ مهر تو / روشن ماند. (موسوی گرمارودی، ۱۳۸۸: ۲۵۷ و ۲۵۸)

۳. نتیجه‌گیری

شعر رضوی به‌عنوان بخشی از شعر آیینی به‌شمار می‌آید و خود به دلیل غلبه عاطفه و احساس شخصی در آن، جزو شعر و ادب غنایی است. بررسی شعر رضوی ملک الشعراء بهار و

موسوی گرمارودی از منظر ویژگی‌های غنایی نشان داد که بیشتر شاخص‌های ادب غنایی در حوزه محتوایی (عاطفه) و صوری (زبان و تخیل) در شعر رضوی این دو شاعر دیده می‌شود؛ چنان‌که در بُعد معنوی و عاطفی، هر دو شاعر از شرایط و وضعیت مظلومانه امام رضا علیه السلام متأثر شده، مرثیه‌های لطیف و غنایی درباره این مصائب سروده‌اند. جشن‌های مذهبی به‌ویژه ولادت امام رضا علیه السلام یکی دیگر از موضوعات پربسامد در شعر رضوی بهار و گرمارودی است و این شاخصه غنایی در شعر آن‌ها به صورت وصف طبیعت، وصف معشوق و وصف ویژگی‌های ظاهری و باطنی امام علیه السلام بازتاب یافته است. در حوزه صوری و زبانی هم هر دو شاعر از اوزان سنگین و جویباری بحر خفیف، رمل، مضارع و مجتث استفاده کرده‌اند و برای القای احساسات و عواطف خاص چون شادی و غم از مصوت‌های بلند «آ» و صامت «ش» بهره گرفته‌اند. همچنین استفاده از جمله‌های پرسشی، اظهاری و تعجبی با اغراض بلاغی خاص برای افاده معنای مد نظر، شاخصه دیگری است که در اشعار رضوی دو شاعر نمود یافته است. برای بیان احساسات و عواطف نیز از ضمائر «من» و «ما» بیشتر استفاده شده است، زیرا شعر غنایی جنبه انفسی دارد و جلوه‌گاه احساسات شخصی شاعر است. در بُعد تخیل و صور خیال هم استعاره و تشبیه نسبت به صنایع ادبی دیگر پربسامدترند و دلیل آن هم این است که استعاره و تشبیه با نوع ادبی غنایی سازگارتر است؛ همچنین است به‌کارگیری واژگان و تعبیراتی چون گل، ساقی، سرو، باغ، باران، آفتاب و ... که در ادب غنایی کاربرد بیشتری دارند.

منابع و مأخذ

- آقاحسینی، حسین؛ محمدابراهیمی، آسیه. (۱۳۹۷). «جایگاه تصویر در شعر غنایی (با نگاهی به منظومه‌های عاشقانه)». *شعرپژوهی*، سال دهم، شماره ۴، صص: ۱-۲۲.
- احمدی بیرجندی، احمد؛ نقی‌زاده، علی. (۱۳۷۷). *مدایح رضوی در شعر فارسی*. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- اکبرنژاد، مهدی؛ صالحی، پیمان. (۱۳۹۴). «روش‌های فرهنگی امام‌رضا (علیه السلام) در خصوص زنده نگه‌داشتن یاد و نام امام حسین (علیه السلام)». *فرهنگ رضوی*، شماره ۹، صص: ۷-۱۴۰.
- اکبری، منوچهر؛ زرقانی، سید مهدی. (۱۳۸۰). «جایگاه و نقش دین در اندیشه شعری ملک‌الشعراء بهار». *نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*، شماره ۱، صص: ۱۲۵-۱۴۰.
- اکرمی، میرجلیل؛ خاکپور، محمد. (۱۳۹۰). «نقد و بررسی شعر نو آیینی پیش از انقلاب اسلامی». *گوه‌رگویا*، سال ۵، شماره ۳، صص: ۳۳-۵۶.
- بروستر، اسکات. (۱۳۹۵). *شعر غنایی*، ترجمه رحیم کوشش. تهران: سبزان.
- بهار، ملک‌الشعراء. (۱۳۸۷). *دیوان اشعار ملک‌الشعراء بهار*. تهران: نگاه.
- بیات کوهسار، مهدی؛ فرهاد باطنی. (۱۳۹۵). «مضامین حبسیه در اشعار سیدعلی موسوی گرمارودی». *مطالعات ادبیات، عرفان و فلسفه*، دوره ۲، شماره ۳/۱، صص: ۱۱۰-۱۲۱.
- بیگزاده، خلیل؛ حیدری، غلامرضا؛ کریمی، شهناز. (۱۳۹۴). «بررسی سیمای امام‌رضا (علیه السلام) و انبیای الهی (مطالعه موردی شعر فارسی و قرآن کریم)». *کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی*، سال پنجم، شماره ۲۰، صص: ۱۹-۳۹.
- پارساپور، زهرا. (۱۳۸۳). *مقایسه زبان حماسی و غنایی*. تهران: دانشگاه تهران.
- پروین‌زاده، شهلا. (۱۳۸۱). «کتاب‌شناسی دکتر سیدعلی موسوی گرمارودی». *کیهان فرهنگی*، شماره ۱۹۳، صص: ۲۰-۲۴.
- پورنامداریان، تقی. (۱۳۸۶). «انواع ادبی در شعر فارسی». *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه قم*، سال اول، شماره ۳، صص: ۷-۲۲.
- حیدری‌نسب، فرحناز. (۱۳۹۷). «بررسی اشعار رضوی محمدتقی بهار با تکیه بر نقد درون‌متنی». *ادبیات پایداری*، سال ۱۰، شماره ۱۸، صص: ۹۵-۱۱۸.
- رزمجو، حسین. (۱۳۷۰). *انواع ادبی و آثار آن در زبان فارسی*. تهران: انتشارات آستان قدس رضوی.
- رزمجویی، حبیب‌الله. (۱۳۹۲). «تحلیل و بررسی اشعار عاشورایی سیدعلی موسوی گرمارودی». *فلسفه و کلام*، شماره ۶۷ و ۶۸، صص: ۲۱۱-۲۲۸.
- رفیعی، یدالله؛ رضایی، رمضان. (۱۳۹۲). «اندیشه دینی در اشعار ملک‌الشعراء بهار و احمد صافی النجفی». *نشریه مطالعات ادبیات تطبیقی*، شماره ۲۵، صص: ۴۱-۷۱.
- روح‌الامینی، محمود. (۱۳۷۸). *آیین‌ها و جشن‌های کهن ایران امروز* (نگرش و پژوهش مردم‌شناختی). تهران: انتشارات آگاه.
- سلیمانی‌نژاد مهرآبادی، ساغر؛ سیف، عبدالرضا. (۱۳۹۵). «بررسی اسطوره و انواع آن در شعر معاصر (با نگاهی به شعر موسوی گرمارودی)». *پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت*، سال ۵، شماره ۱، صص: ۱۹-۳۸.
- سمیعی‌گیلانی، احمد. (۱۳۸۶). «بهار، محمد تقی»، در: *دانشنامه زبان و ادب فارسی*، ج ۲، به سرپرستی اسماعیل سعادت، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

- سنگری، محمدرضا. (۱۳۹۵). *از نتایج سحر*. تهران: سوره مهر.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۵۲). «انواع ادبی و شعر فارسی». *خرد و کوشش*. شماره ۱۱ و ۱۲. صص: ۹۶-۱۱۹.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۹۰). *با چراغ و آینه*. چاپ اول، تهران: سخن.
- شمیسا، سیروس. (۱۳۸۹). *انواع ادبی*. تهران: میترا.
- عباسی، جعفر؛ واعظی، مرادعلی؛ محمدی، ابراهیم. (۱۳۹۹). «نمود ایدئولوژی در لایه‌های بلاغی و زبانی شعر آیینی معاصر در سه دهه اخیر». *فنون ادبی*. سال ۱۲. شماره ۴. صص: ۱۵۳-۱۷۴.
- قلعه‌قبادی، داریوش؛ شمیسا، سیروس؛ مدرس‌زاده، عبدالرضا. (۱۳۹۸). «بررسی و مقایسهٔ مرثیهٔ سه نسل از شاعران معاصر». *بهار ادب*. شماره ۴۴. صص: ۱۵۱-۱۷۰.
- مشتاق‌مهر، رحمان؛ بافکر، سردار. (۱۳۹۵). «شاخص‌های محتوایی و صوری ادبیات غنایی». *پژوهشنامه ادب غنایی*. شماره ۲۶. صص: ۱۸۳-۲۰۲.
- موسوی گرمارودی، علی. (۱۳۸۸). *گوشوارهٔ عرش، مجموعهٔ کامل اشعار آیینی*. تهران: سوره مهر.
- مؤتمن، زین‌العابدین. (۱۳۹۴). *شعر و ادب فارسی*. تهران: زرین.
- ولک، رنه؛ وارن، اوستین. (۱۳۷۳). *نظریه ادبیات*. ترجمهٔ ضیاء موحد و پرویز مهاجر. تهران: علمی و فرهنگی.

References

- Abbasi, Jafar; Vaezi, Murad Ali and Ebrahim Mohammadi. (2019). «The manifestation of ideology in the rhetorical and linguistic layers of contemporary ritual poetry in the last three decades». *Literary techniques*. 12. No., 4. pp. 153-174. [In Persian]
- Agha Hosseini, Hossein and Asieh Mohammad Ebrahimi. (2017). «The place of image in lyrical poetry (with a look at Romantic poems)». *Poetry study magazine*. 10th year No. 4. pp. 1-22. [In Persian]
- Ahmadi Birjandi, Ahmed and Ali Naghizadeh. (1998). *Razavi Panegyrics in Persian poetry*. Mashhad: Aştan Quds Razavi, Islamic Research Foundation Publications. [In Persian]
- Akbari, Manouchehr and Seyyed Mehdi Zarkani. (2001). «The place and role of religion in the poetic thought of Malik al-Sharai Bahar». *Journal of Faculty of Literature and Human Sciences, University of Tehran*. Number 1. pp. 125-140. [In Persian]
- Akbarnejad, Mehdi and Peyman Salehi. (2014). «Cultural methods of Imam Reza (a.s.) for keeping alive the memory and name of Imam Hussein (a.s.)». *Farhang Razavi magazine*. No. 9, pp. 140-7. [In Persian]
- Akrami, Mirjalil, Mohammad Khakpour. (2011). «Criticism and examination of the new religious poetry before the Islamic revolution». *Gohar Goya Journal*. 5. No. 3, pp. 33-56. [In Persian]
- Bahar, Malek al-Shaara ed. (2008). *Complete poems of the Poet Laureate Bahar*. Tehran: Negah Publishers. [In Persian]
- Bayat Kohsar, Mehdi and Farhad Batani. (2015). «Themes of Hasbieh [captivity] in the poems of Seyyed Ali Mousavi Garmarodi». *Studies of literature, mysticism and philosophy*. 2. No. 1/3. pp. 110-121. [In Persian]
- Begzadeh, Khalil; Heydari, Gholamreza and Shahnaz Karimi. (2014). «Examining the Images of Imam Reza (a.s.) and divine prophets (a case study of Persian poetry and the Holy Quran)». *Exploration of comparative literature Journal*. 5, No. 20. pp. 19-39. [In Persian]

- Brewster, Scott (2015). *Lyrical poetry*. Translated by Rahim Surah, 1st ed., Tehran: Sabzan Publishers. [In Persian]
- Heydari Nasab, Farhanaz. (2017). «Examination of Razavi Poems of Mohammad Taghi Bahar based on in-text criticism». *Resistance literature Journal*. 10. Ng., 18. pp. 118-95. [In Persian]
- Motman, Zainul Abidin. (2014). *Persian poetry and literature*. Tehran: Zarin Publishers. [In Persian]
- Mousavi Garmarodi, Ali. (2009). *Arsh Earring, a complete collection of ritual poems*. Tehran: Surah Mehr Publishers. [In Persian]
- Mushtaqmehr, Rahman, Sardar Bakfer. (2015). «Content and formal indices of lyrical literature». *Research Paper on lyrical literature*. No. 26. pp. 183-202. [In Persian]
- Parsapur, Zahra. (2004). *Comparison of epic and lyrical languages*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
- Parvinzadeh, Shahla. (2002). «Bibliography of Dr. Seyed Ali Mousavi Garmaroudi». *Kihan Farhangi Magazine*. No. 193. pp. 20-24. [In Persian]
- Poornamdarian, Taghi. (2007). «Literary types in Persian poetry». *Magazine of Faculty of Literature and Human Sciences, University of Qom*. 1. No., 3. pp. 22-7. [In Persian]
- Qalaqabadi, Dariush; Shamisa, Siros and Abdolreza Modareszadeh. (2018). «Examining and comparing the elegies of three generations of contemporary poets». *Bahre Adab Journal*. No. 44. pp. 151-170. [In Persian]
- Rafiei, Yadullah and Ramzan Rezaei. (2012). «Religious thought in the poems of the poet laureate Bahar and Ahmad Safi al-Najafi». *Journal of Comparative Literature Studies*. No. 25, pp. 71-41. [In Persian]
- Razmjo, Hossein. (1991). *Literary types and their effects on Persian language*. Tehran: Astan Quds Razavi Publishing House. [In Persian]
- Razmjooi, Habibullah. (2012). «Analysis and review of Ashura poems of Seyyed Ali Mousavi Garmarodi». *Philosophy and theology*. No. 67 and 68. pp. 211-228. [In Persian]
- Rohul Amini, Mahmoud. (1999). *The ancient rituals and celebrations of today's Iran (anthropological attitude and research)*. Tehran: Aghaz Publishing House. [In Persian]
- Samii Gilani, Ahmad (1386) «Bahar, Mohammad Taqi», in *The Encyclopedia of Persian language and literature*, Vol. 2, under the supervision of Ismail Saadat, 1st. ed., Tehran: Persian language and literature academy Press. [In Persian]
- Sangri, Mohammadreza. (2015). *From the results of Sahar [early morning]*. Tehran: Surah Mehr Publishers. [In Persian]
- Shafii Kodkani, Mohammad Reza. (1973). «Literary types and Persian poetry». *wisdom and effort Journal* No. 11 and 12. pp. 96-119. [In Persian]
- Shafii Kodkani, Mohammad Reza. (2011). *With Lights and Mirrors*, 1st ed., Tehran: Sokhon Publishers. [In Persian]
- Shamisa, Cyrus. (2010). *Literary Types*. Tehran: Mitra Publishing Center. [In Persian]
- Soleimanijad Mehrabadi, Sagar, Abdolreza Saif. (2015). «Examination of myth and its types in contemporary poetry (with a look at Mousavi Garmarodi's poetry)». *Research journal of literary criticism and rhetoric*. 5. No. 1. pp. 19-38. [In Persian]
- Wellek, Rene and Austin Warren. (1994). *Theory of literature*. Translated by Zia Movahed and Parviz Mohajer. Tehran: Scientific and Cultural Publishing House. [In Persian]